

Šest načina dokazivanja jednog poučka za pravilni petnaesterokut

Dragoljub Milošević,¹ Aleksandar Sredojević²

Zasigurno vam je poznato da za pravilan sedmerokut $A_0A_1 \dots A_6$ vrijedi jednakost

$$\frac{1}{|A_0A_1|} = \frac{1}{|A_0A_2|} + \frac{1}{|A_0A_3|}.$$

U [1] je dan sljedeći poučak (bez dokaza): U pravilnom petnaesterokutu $A_0A_1 \dots A_{14}$ vrijedi jednakost:

$$\frac{1}{|A_0A_1|} = \frac{1}{|A_0A_2|} + \frac{1}{|A_0A_4|} + \frac{1}{|A_0A_7|}.$$

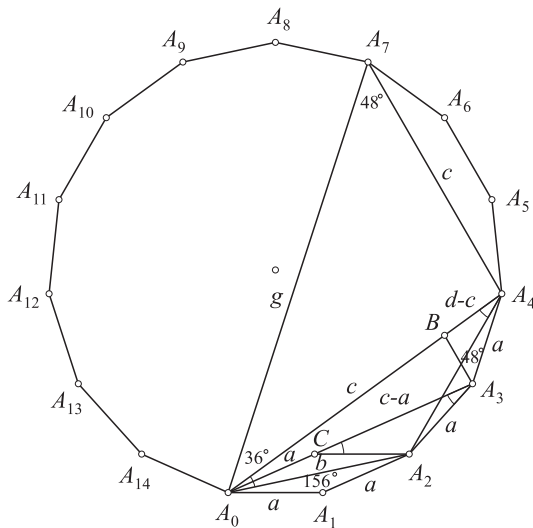
Prikazat ćemo šest načina dokazivanja ovog poučka.

Prvi način. Uvedimo sljedeće oznake: $|A_0A_1| = a$, $|A_0A_2| = b$, $|A_0A_3| = c$, $|A_0A_4| = d$, $|A_0A_5| = e$, $|A_0A_6| = f$ i $|A_0A_7| = g$. Tada navedena jednakost postaje

$$\frac{1}{a} = \frac{1}{b} + \frac{1}{d} + \frac{1}{g}. \quad (1)$$

Središnji kut nad stranicom pravilnog petnaesterokuta je $360^\circ : 15 = 24^\circ$, a odgovarajući obodni kut iznosi $24^\circ : 2 = 12^\circ$. S obzirom da je vanjski kut jednak središnjem kutu, tj. 24° , unutarnji kut pravilnog 15-erokuta jednak $180^\circ - 24^\circ = 156^\circ$.

Na dijagonali $|A_0A_4| = d$ odredimo točku B tako da $|A_0B| = |A_0A_3| = c$ (slika 1).

Slika 1.

¹ Profesor je u miru u srednjoj školi u Gornjem Milanovcu.

² Autor je profesor gimnazije u Gornjem Milanovcu.

Tada je $|BA_4| = d - c$. Trokut A_0A_3B je jednakokračni, pa je

$$\sphericalangle A_0A_3B = \sphericalangle A_0BA_3 = (180^\circ - 12^\circ) : 2 = 84^\circ.$$

U trokutu A_3A_4B imamo

$$\sphericalangle BA_3A_4 = \sphericalangle A_2A_3A_4 - (\sphericalangle A_2A_3A_0 + \sphericalangle A_0A_3B) = 156^\circ - (2 \cdot 12^\circ + 84^\circ) = 48^\circ$$

i $\sphericalangle A_3A_4B = 3 \cdot 12^\circ = 36^\circ$, a i u trokutu $A_0A_4A_7$ je

$$\sphericalangle A_4A_0A_7 = 3 \cdot 12^\circ = 36^\circ \quad \text{i} \quad \sphericalangle A_0A_7A_4 = 4 \cdot 12^\circ = 48^\circ.$$

Zaključujemo da su trokuti A_3A_4B i $A_7A_0A_4$ slični, jer imaju jednake kutove. Zbog toga je

$$|A_3A_4| : |A_7A_0| = |BA_4| : |A_4A_0|,$$

odnosno $a : g = (d - c) : d$.

Odavde slijedi $ad = g(d - c)$, tj.

$$dg - ad = cg. \tag{2}$$

Na dijagonali $\overline{A_0A_3}$ odredimo točku C tako da $|A_0C| = |A_0A_1| = a$, pa je $|CA_3| = c - a$. Kako je $A_0A_3 \parallel A_1A_2$ i $|A_0A_1| = |A_1A_2| = |A_0C| = a$, zaključujemo da je četverokut $A_0A_1A_2C$ romb, što znači da je $|A_2C| = a$. Dakle, trokut A_2A_3C je jednakokračni ($|A_2C| = |A_2A_3| = a$). U njemu je

$$\sphericalangle CA_2A_3 = \sphericalangle A_1A_2A_3 - \sphericalangle A_1A_2C = 156^\circ - 2 \cdot 12^\circ = 132^\circ.$$

U jednakokračnom trokutu $A_0A_2A_4$ ($|A_0A_2| = |A_2A_4| = b$) imamo

$$\sphericalangle A_0A_2A_4 = \sphericalangle A_1A_2A_3 - (\sphericalangle A_1A_2A_0 + \sphericalangle A_3A_2A_4) = 156^\circ - (12^\circ + 12^\circ) = 132^\circ.$$

Zaključujemo da su jednakokračni trokutowi A_2A_3C i $A_2A_4A_0$ slični, pa je

$$|A_2A_3| : |A_0A_2| = |CA_3| : |A_0A_4| \quad \text{ili} \quad a : b = (c - a) : d.$$

Odavde slijedi $ad = b(c - a)$, odnosno

$$ab + ad = bc. \tag{3}$$

Dijeljenjem jednakosti (2) i (3) dobivamo

$$\begin{aligned} \frac{dg - ad}{ab + ad} = \frac{cg}{bc} &\iff \frac{d(g - a)}{a(b + d)} = \frac{g}{b} \\ &\iff \frac{g - a}{ag} = \frac{b + d}{bd} \\ &\iff \frac{1}{a} = \frac{1}{b} + \frac{1}{d} + \frac{1}{g}. \end{aligned}$$

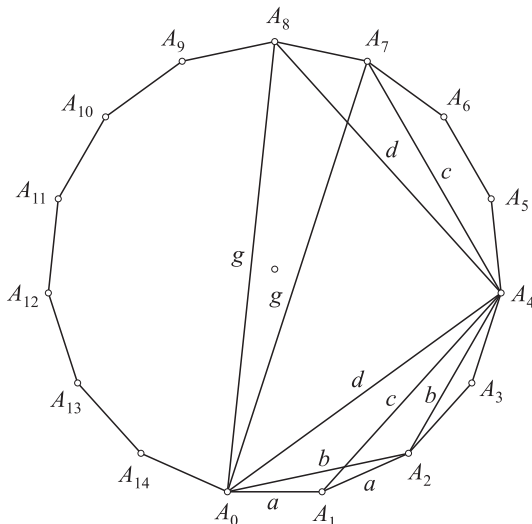
Drugi način. Primjenom Ptolemejevog poučka na tetivne četverokute $A_0A_4A_7A_8$ i $A_0A_1A_2A_4$ (slika 2), dobivamo $|A_0A_7| \cdot |A_4A_8| = |A_0A_8| \cdot |A_4A_7| + |A_0A_4| \cdot |A_7A_8|$ i

$$|A_0A_2| \cdot |A_1A_4| = |A_0A_1| \cdot |A_2A_4| + |A_1A_2| \cdot |A_0A_4|, \text{ odnosno}$$

$$gd = gc + da \quad \text{i} \quad bc = ab + ad,$$

ili

$$dg - ad = cg \quad \text{i} \quad ab + ad = bc.$$

Slika 2.

Nakon dijeljenja posljednje dvije jednakosti imamo $\frac{d(g-a)}{a(b+d)} = \frac{g}{b}$, a odavde lako dobivamo željenu jednakost (1).

Treći naćin. Koristit ćemo Molweideove formule

$$\frac{a+b}{c} = \frac{\cos \frac{\alpha-\beta}{2}}{\sin \frac{\gamma}{2}} \quad \text{i} \quad \frac{a-b}{c} = \frac{\sin \frac{\alpha-\beta}{2}}{\cos \frac{\gamma}{2}},$$

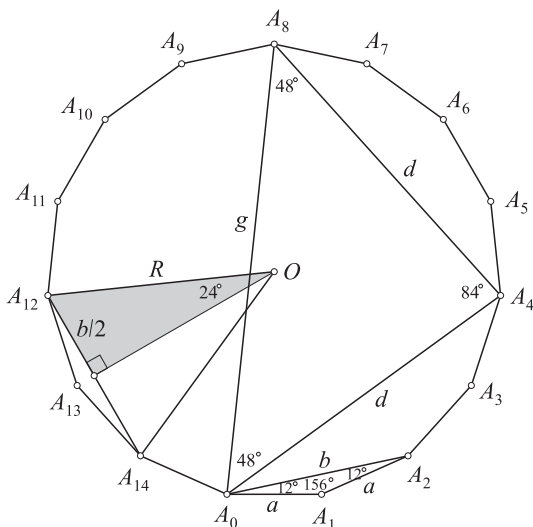
gdje su a, b, c duljine stranica i α, β, γ velićine unutarnjih kutova trokuta ABC .

Primjenom prve formule na $\Delta A_0A_4A_8$ (slika 3), imamo

$$\frac{d+g}{d} = \frac{\cos \frac{84^\circ - 48^\circ}{2}}{\sin \frac{48^\circ}{2}} = \frac{\cos 18^\circ}{\sin 24^\circ} = \frac{\sin 72^\circ}{\sin 24^\circ},$$

a iz druge na $\Delta A_0A_1A_2$:

$$\frac{b-a}{a} = \frac{\sin \frac{156^\circ - 12^\circ}{2}}{\cos \frac{12^\circ}{2}} = \frac{\sin 72^\circ}{\cos 6^\circ} = \frac{\sin 72^\circ}{\sin 84^\circ}.$$

Slika 3.

Iz teorema o sinusima dobivamo

$$\frac{b}{g} = \frac{2R \sin 24^\circ}{2R \sin 84^\circ} = \frac{\sin 24^\circ}{\sin 84^\circ},$$

gdje je R polumjer kružnice opisane oko pravilnog 15-erokuta (slika 3).

Sada je

$$\frac{b-a}{a} \cdot \frac{d}{d+g} \cdot \frac{g}{b} = \frac{\sin 72^\circ}{\sin 84^\circ} \cdot \frac{\sin 24^\circ}{\sin 72^\circ} \cdot \frac{\sin 84^\circ}{\sin 24^\circ} = 1,$$

a odatle je

$$\frac{b-a}{ab} = \frac{d+g}{dg} \quad \text{ili} \quad \frac{1}{a} = \frac{1}{b} + \frac{1}{d} + \frac{1}{g}, \quad \text{tj. (1).}$$

Četvrti način. Kako je $a = 2R \sin 12^\circ$, $b = 2R \sin 24^\circ$, $d = 2R \sin 48^\circ$ i $g = 2R \sin 84^\circ$, jednakost (1) ekvivalentna je sa

$$\frac{1}{\sin 12^\circ} = \frac{1}{\sin 24^\circ} + \frac{1}{\sin 48^\circ} + \frac{1}{\sin 84^\circ},$$

tj. sa

$$\frac{\sin 84^\circ - \sin 12^\circ}{\sin 84^\circ \sin 12^\circ} = \frac{\sin 48^\circ + \sin 24^\circ}{\sin 48^\circ \sin 24^\circ}. \quad (4)$$

Korištenjem trigonometrijskih identiteta

$$\sin x - \sin y = 2 \sin \frac{x-y}{2} \cos \frac{x+y}{2}$$

i

$$\sin x + \sin y = 2 \sin \frac{x+y}{2} \cos \frac{x-y}{2}, \quad (x, y \in \mathbf{R}),$$

jednakost (4) prelazi u

$$\frac{\cos 48^\circ}{\sin 84^\circ \sin 12^\circ} = \frac{\cos 12^\circ}{\sin 48^\circ \sin 24^\circ},$$

odnosno u

$$\sin 24^\circ (\sin 48^\circ \cos 48^\circ) = \sin 48^\circ (\sin 12^\circ \cos 12^\circ). \quad (5)$$

Kako je

$$2 \sin x \cos x = \sin 2x, \quad (x \in \mathbf{R})$$

jednakost (5) ekvivalentna je sa

$$\sin 24^\circ \cdot \sin 96^\circ = \sin 84^\circ \cdot \sin 24^\circ,$$

što vrijedi zbog $\sin 96^\circ = \sin (180^\circ - 84^\circ) = \sin 84^\circ$.

Peti način. Korištenjem trigonometrijskog identiteta

$$\sin^2 x - \sin^2 y = \sin (x - y) \sin (x + y), \quad (x, y \in \mathbf{R})$$

dobivamo redom

$$\begin{aligned} e^2 - b^2 &= (2R \sin 60^\circ)^2 - (2R \sin 24^\circ)^2 = 2R \sin 36^\circ \cdot 2R \sin 84^\circ \\ &= cg, \end{aligned} \quad (6)$$

$$\begin{aligned} g^2 - e^2 &= (2R \sin 84^\circ)^2 - (2R \sin 60^\circ)^2 = 2R \sin 24^\circ \cdot 2R \sin 144^\circ \\ &= 2R \sin 24^\circ \cdot 2R \sin 36^\circ = bc, \end{aligned} \quad (7)$$

$$\begin{aligned} f^2 - b^2 &= (2R \sin 72^\circ)^2 - (2R \sin 24^\circ)^2 = 2R \sin 48^\circ \cdot 2R \sin 96^\circ \\ &= 2R \sin 48^\circ \cdot 2R \sin 84^\circ = dg, \end{aligned} \quad (8)$$

$$\begin{aligned} f^2 - e^2 &= (2R \sin 72^\circ)^2 - (2R \sin 60^\circ)^2 = 2R \sin 12^\circ \cdot 2R \sin 132^\circ \\ &= 2R \sin 12^\circ \cdot 2R \sin 48^\circ = ad \end{aligned} \quad (9)$$

i

$$\begin{aligned} g^2 - f^2 &= (2R \sin 84^\circ)^2 - (2R \sin 72^\circ)^2 = 2R \sin 12^\circ \cdot 2R \sin 156^\circ \\ &= 2R \sin 12^\circ \cdot 2R \sin 24^\circ = ab, \end{aligned} \quad (10)$$

gdje smo upotrijebili identitet

$$\sin (180^\circ - x) = \sin x, \quad x \in \mathbf{R}.$$

Sada imamo redom

$$\begin{aligned} \frac{g}{b} &= \frac{cg}{bc} = \frac{e^2 - b^2}{g^2 - e^2} \quad (\text{zbog jednakosti (6) i (7)}) \\ &= \frac{f^2 - b^2 - (f^2 - e^2)}{g^2 - f^2 + (f^2 - e^2)} \\ &= \frac{dg - ad}{ab + ad} \quad (\text{zbog jednakosti (8)–(10)}, \end{aligned}$$

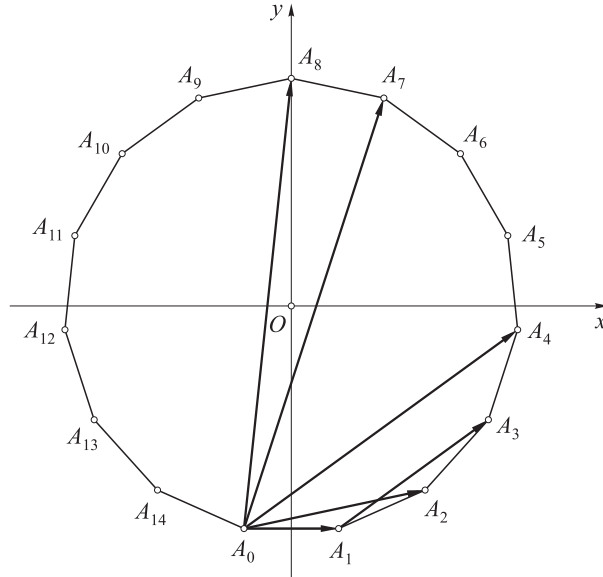
tj.

$$\frac{1}{a} = \frac{1}{b} + \frac{1}{d} + \frac{1}{g}.$$

Šesti način. Neka je pravilan petnaestorokut $A_0A_1 \dots A_{14}$ u Gaussovoj ravnini upisan u jediničnu kružnicu sa središtem u koordinatnom ishodištu (slika 4). Tada su brojevi

$$\varepsilon_k = \cos \frac{2k\pi}{15} + i \sin \frac{2k\pi}{15} = \varepsilon_1^k \quad (k = 0, 1, 2, \dots, 14)$$

redom koordinate točkaka A_0, A_1, \dots, A_{14} .

Slika 4.

Kako je

$$\frac{1}{|A_0A_2|} + \frac{1}{|A_0A_4|} = \frac{1}{|A_1A_3|} + \frac{1}{|A_0A_4|}$$

i kako su vektori $\overrightarrow{A_1A_3}$ i $\overrightarrow{A_0A_4}$ kolinearni i istog smjera i vrijedi $|A_1A_3| = |\varepsilon_3 - \varepsilon_1|$ i $|A_0A_4| = |\varepsilon_4 - \varepsilon_0|$, to je

$$\begin{aligned} \frac{1}{|A_1A_3|} + \frac{1}{|A_0A_4|} &= \frac{|A_0A_4| + |A_1A_3|}{|A_1A_3| \cdot |A_0A_4|} = \frac{|(\varepsilon_4 - \varepsilon_0) + (\varepsilon_3 - \varepsilon_1)|}{|\varepsilon_3 - \varepsilon_1| |\varepsilon_4 - \varepsilon_0|} = \frac{|\varepsilon_1^4 - 1 + \varepsilon_1^3 - \varepsilon_1|}{|\varepsilon_1^3 - \varepsilon_1| |\varepsilon_1^4 - 1|} \\ &= \frac{|(\varepsilon_1^2 - 1)(\varepsilon_1^2 + 1) + \varepsilon_1(\varepsilon_1^2 - 1)|}{|\varepsilon_1(\varepsilon_1^2 - 1)| |(\varepsilon_1^2 - 1)(\varepsilon_1^2 + 1)|} = \frac{|(\varepsilon_1^2 - 1)(\varepsilon_1^2 + 1 + \varepsilon_1)|}{|\varepsilon_1|\varepsilon_1^2 - 1| |\varepsilon_1^2 - 1| |\varepsilon_1^2 + 1|} \\ &= \frac{|\varepsilon_1^2 - 1| |\varepsilon_1^2 + \varepsilon_1 + 1|}{|\varepsilon_1^2 - 1|^2 |\varepsilon_1^2 + 1|} = \frac{|\varepsilon_1^2 + \varepsilon_1 + 1|}{|\varepsilon_1^2 - 1| |\varepsilon_1^2 + 1|}. \end{aligned}$$

tj.

$$\frac{1}{|A_0A_2|} + \frac{1}{|A_0A_4|} = \frac{|\varepsilon_1^2 + \varepsilon_1 + 1|}{|\varepsilon_1^2 - 1| |\varepsilon_1^2 + 1|} \quad (11)$$

Također

$$\frac{1}{|A_0A_1|} - \frac{1}{|A_0A_7|} = \frac{1}{|A_3A_4|} - \frac{1}{|A_0A_7|}.$$

Kako su vektori $\overrightarrow{A_3A_4}$ i $\overrightarrow{A_0A_7}$ kolinearni i istog smjera i vrijedi $|A_3A_4| = |\varepsilon_4 - \varepsilon_3|$ i $|A_0A_7| = |\varepsilon_7 - \varepsilon_0|$, to je

$$\begin{aligned}
\frac{1}{|A_3A_4|} - \frac{1}{|A_0A_7|} &= \frac{|A_0A_7| - |A_3A_4|}{|A_3A_4| \cdot |A_0A_7|} = \frac{|(\varepsilon_7 - \varepsilon_0) - (\varepsilon_4 - \varepsilon_3)|}{|\varepsilon_4 - \varepsilon_3| |\varepsilon_7 - \varepsilon_0|} = \frac{|\varepsilon_1^7 - 1 - \varepsilon_1^4 + \varepsilon_1^3|}{|\varepsilon_1^4 - \varepsilon_1^3| |\varepsilon_1^7 - 1|} \\
&= \frac{|\varepsilon_1^4 (\varepsilon_1^3 - 1) + \varepsilon_1^3 - 1|}{|\varepsilon_1^3 (\varepsilon_1 - 1)| |\varepsilon_1^7 - 1|} = \frac{|(\varepsilon_1^3 - 1) (\varepsilon_1^4 + 1)|}{|\varepsilon_1^3| |\varepsilon_1 - 1| |\varepsilon_1^7 - 1|} \\
&= \frac{|\varepsilon_1^3 - 1| |\varepsilon_1^4 + 1|}{|\varepsilon_1|^3 |\varepsilon_1 - 1| |\varepsilon_1^7 - 1|} = \frac{|(\varepsilon_1 - 1) (\varepsilon_1^2 + \varepsilon_1 + 1)| |\varepsilon_1^4 + 1|}{|\varepsilon_1 - 1| |\varepsilon_1^7 - 1|} \\
&= \frac{|\varepsilon_1 - 1| |\varepsilon_1^2 + \varepsilon_1 + 1| |\varepsilon_1^4 + 1|}{|\varepsilon_1 - 1| |\varepsilon_1^7 - 1|} = \frac{|\varepsilon_1^2 + \varepsilon_1 + 1| |\varepsilon_1^4 + 1|}{|\varepsilon_1^7 - 1|}. \quad (12)
\end{aligned}$$

Kako je $|A_0A_7| = |A_0A_8|$, imamo $|\varepsilon_7 - \varepsilon_0| = |\varepsilon_8 - \varepsilon_0|$, tj. $|\varepsilon_1^7 - 1| = |\varepsilon_1^8 - 1|$. Sada (12) postaje

$$\begin{aligned}
\frac{1}{|A_0A_1|} - \frac{1}{|A_0A_7|} &= \frac{|\varepsilon_1^2 + \varepsilon_1 + 1| |\varepsilon_1^4 + 1|}{|\varepsilon_1^8 - 1|} = \frac{|\varepsilon_1^2 + \varepsilon_1 + 1| |\varepsilon_1^4 + 1|}{|(\varepsilon_1^4 - 1) (\varepsilon_1^4 + 1)|} \\
&= \frac{|\varepsilon_1^2 + \varepsilon_1 + 1| |\varepsilon_1^4 + 1|}{|\varepsilon_1^4 - 1| |\varepsilon_1^4 + 1|} = \frac{|\varepsilon_1^2 + \varepsilon_1 + 1|}{|(\varepsilon_1^2 - 1) (\varepsilon_1^2 + 1)|} \\
&= \frac{|\varepsilon_1^2 + \varepsilon_1 + 1|}{|\varepsilon_1^2 - 1| |\varepsilon_1^2 + 1|} \quad (13)
\end{aligned}$$

Iz (13) i (11) dobivamo

$$\frac{1}{|A_0A_1|} = \frac{1}{|A_0A_2|} + \frac{1}{|A_0A_4|} + \frac{1}{|A_0A_7|}.$$

Literatura

- [1] I. ILIŠEVIĆ, *Primjena kompleksnih brojeva u geometriji mnogokuta*, (u Biltenu seminara za nastavnike – mentore), Hrvatsko matematičko društvo, br. 14 (2005), 38–43.
- [2] D. S. MITRINOVIĆ, *Kompleksna analiza*, Građevinska knjiga, Beograd, 1967.
- [3] M. PRVANOVIĆ, *Osnovi geometrije*, Građevinska knjiga, Beograd, 1987.